

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХОДІВ ЩОДО ВІДВЕРНЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО БОРГУ

Д.В. Горобченко

Сумський державний університет, м. Суми

Традиційні підходи до оцінки природних ресурсів та економічного збитку від порушення довкілля не враховують необхідність переходу до розгляду запасних еколого-економічних показників господарської діяльності, які б визначали результати процесів природокористування та охорони навколишнього середовища на конкретний момент часу, та враховували процеси нагромадження та погашення нездійснених витрат на компенсацію та/або ліквідацію заподіяного збитку та відтворення природних ресурсів. Також ці підходи не враховують суб'єктивної оцінки природних ресурсів та нанесеного збитку всіма ринковими агентами, тобто їх переваги відносно якості довкілля та споживання благ, життєвий цикл котрих пов'язаний із впливом на стан довкілля.

Наведені аспекти отримали свій розвиток в рамках концепції екологічного боргу (ЕКБ), яка отримала поширення в останні роки та направлена на вивчення боргових відносин в системі «людина–природа». Враховуючи економічний характер дослідження, природа не може визначатися суб'єктом боргових відносин, але розвиток концепції базується на визначенні природи як основного кредитора, що формує ціннісну базу пізнання.

Дослідження теоретичних основ поняття ЕКБ дало можливість виявити його економічний зміст, під яким автор розуміє суму невідшкодованих нагромаджених втрат, заподіяних суб'єкту, іменованому кредитором, внаслідок змін у стані навколишнього природного середовища, викликаних екодеструктивною діяльністю суб'єкта господарювання, іменованого боржником.

Відповідно до виділеного економічного змісту, запропоновано науково-методичний підхід до економічної оцінки екологічного боргу, що базується на врахуванні неоплачених негативних екстерналій від порушення довкілля та використання природних ресурсів, які визначаються в складі екологічної ціни продукції

Практичне впровадження розроблених науково-методичних підходів здійснено на прикладі економічної оцінки ЕКБ від емісії ПГ в атмосферу на території України за період 1990–2010 рр. Приведене до 2010 р. значення поточного ЕКБ дорівнює 22,1 млрд дол. США. Оцінка наслідуваного ЕКБ до 2050 р., яка визначається втратами внаслідок підвищення середньорічної температури повітря, обумовленого накопиченням в атмосфері ПГ, склала 75,1 млрд дол. США. Враховуючи суттєву невизначеність прогнозованої оцінки, необхідно звернути увагу на порівнюваний порядок значень поточного та наслідуваного ЕКБ, що визначає актуальність врахування майбутніх збитків суб'єктів господарювання від поточної екодеструктивної діяльності при визначенні стратегічних напрямів сталого розвитку.

Враховуючи здатність планети до абсорбції ПГ, автором було виявлено, що для відвернення подальшого зростання обсягу ЕКБ необхідно стабілізувати емісію ПГ на постійному рівні, якому відповідає сценарій зменшення обсягу емісії на 68% вже у 2011 р. і подальшому його зменшенні у 2012–2014 рр. більш ніж на 5% у рік, у 2015–2019 рр. – більше 4% і т.д., з доведенням рівня річного забруднення до нуля до початку ХХІІ ст.

Для визначення ефективності заходів щодо відвернення формування ЕКБ в майбутньому з метою обґрунтування їх доцільності було проведено аналіз витрат–вигод для трьох сценаріїв емісії ПГ у період 2011–2050 рр.: базового, що ґрунтується на екстраполяції на майбутнє тенденції емісії ПГ; Сценаріїв 450 і 550, що визначають цільову концентрацію ПГ в атмосфері до 2050 року, мг/м³. Передбачається, що досягнення прогнозних значень можливе тільки за умов виконання зобов'язань щодо скорочення емісії ПГ всіма країнами, відповідно до таких значень: скорочення емісії ПГ країнами Додатка І РКЗК на 60% або 90% від рівня 1990 р.; скорочення емісії іншими сторонами до рівня 1990 р. на 70% та 50% для Сценарію 450 або збільшення на 25% та 50% відповідно для Сценарію 550.

Розрахунок виконувався на таких засадах: витрати визначались за допомогою методу постійних питомих витрат на запобігання одиниці емісії при постійних граничних витратах; вигоди визначались в розмірі збитку, якого вдалося запобігти внаслідок проведення заходів щодо відвернення емісії, визначеної базовим сценарієм.

Результати розрахунків (табл. 1) показали, що в коротко- та середньостроковій перспективі необхідно очікувати збитковості заходів щодо запобігання емісії ПГ, однак у довгостроковій перспективі – збільшення значення прибутковості даних заходів, яке прямо залежить від періоду часу, за який оцінюється збиток. Також аналіз результатів дає змогу визначити закономірність, відповідно до якої значення і швидкість росту прибутковості є зворотними величинами від цільової концентрації ПГ та обсягу скорочення емісії при наблизеному до постійного значенні темпу приросту прибутковості.

Таблиця 1 – Оцінка дохідності заходів щодо запобігання емісії ПГ в Україні, %

Сценарій	Скорочення емісії на 60%		Скорочення емісії на 90%		Сценарій	Скорочення емісії на 60%		Скорочення емісії на 90%		
	Рік	450	550	450		550	Рік	450	550	450
	2011	43,8	34,1	23,7	18,4	2035	88,5	68,8	48,8	38,0
	2015	50,0	38,9	27,5	21,4	2040	98,1	76,3	54,1	42,1
	2020	59,5	46,3	32,8	25,5	2045	107,8	83,9	59,5	46,3
	2025	69,1	53,8	38,1	29,7	2050	117,5	91,4	64,8	50,4
	2030	78,8	61,3	43,5	33,8	–	–	–	–	–

Результати дослідження дають підставу вважати, що поточний ЕКБ на даному етапі економічного розвитку розглядається учасниками ринку здебільшого як потенційний, тобто як внутрішні витрати ринкових агентів, необхідних для підтримання та збільшення рівня матеріального споживання. Однак слід очікувати, що під час економічного розвитку еластичність попиту на якість НПС та його компонентів буде зменшуватися, тобто зростатиме його суб'єктивна оцінка, а отже, необхідно чекати збільшення частки фактичної складової у структурі ЕКБ, яка обумовлюється підмножиною екодеструктивних процесів господарювання, від яких суспільство бажає відмовитися, здійснюючи споживчий вибір на користь підвищення якості НПС, навіть якщо це призведе до зменшення рівня матеріального споживання. Крім того, враховуючи можливість прояву далекострочкових результатів поточної екодеструктивної діяльності, в майбутньому потенційний ЕКБ може трансформуватися у фактичний, тобто вже сьогодні необхідна імплементація екологічних інтересів майбутніх поколінь у поточну господарську діяльність.

Отримані результати дозволяють стверджувати про необхідність формування організаційно-економічного механізму управління ЕКБ, основною ціллю якого є регулювання еколого-економічних відносин між суб'єктами боргових зобов'язань щодо ЕКБ з метою стабілізації поточного, погашення накопиченого ЕКБ та відвернення його формування у майбутньому.